מנורת המאור — א' בדבר שכולל כל הברכות

סדר הברכות

והברכות נחלקין לארבעה חלקים. החלק הא' ברכות התפלות. החלק הב' ברכות המצות. החלק הג' ברכת הנהנין. החלק הד' ברכת השבח וההודאה. וברכות התפלות וברכת המצות שיש להן זמן ידוע בשנה, כגון שופר וסוכה ולולב ונר חנוכה ומקרא מגילה וכיוצא בהן, כבר כתבתי אותן בסדר התפלות בפרק שני. וברכת הנהנין וברכת השבח וההודאה נחלקין לעשרה שערים.

השער הא', בדבר שכולל כל הברכות.

השער הב', ברכת הלחם והזימון וברכת המזון.

השער הג', בדברים שמברכין עליהם בורא מיני מזונות.

השער הד', בדברים שמברכין עליהם שהכל נהיה בדברו.

השער הה', בדברים שמברכין עליהם בורא פרי האדמה.

השער הו', בדברים שמברכין עליהם בורא פרי [העץ וב"פ] הגפן.

השער הז', בדברים שבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה.

השער ח', בברכות שמברכין על כל ריח מיני בשמים.

[השער הט', בברכות שמברכין על השמועות, ועל ראיות העין, והשבח וההודאה].

השער הי', בברכות שמברכין על הדברים שאין להם זמן ידוע.

השער הראשון: בדבר שכולל כל הברכות. כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה, חוץ מברכה הסמוכה לחבירתה, כגון ברכת נודה לך ה' אלהינו ונחמנו בברכת המזון. ויש ברכות מקצת סמוכות לאחרות ויש בהן הזכרת השם ומלכות, כמו שאבאר לקמן בע"ה. והזכרת השם ומלכות הוא בא"י אמ"ה. וגרסינן בשולחן של ארבע על דרך הקבלה, כל הברכות יש בהן נגלה ונסתר, כיצד, בא"י אמ"ה הרי נגלה, אקב"ו הרי נסתר. נגלה מצד פעולותיו ונסתר מצד מהותו ועצמותו. ועל כן תמצא כששאל משה רבינו ע"ה על ידיעתו מצד דרכיו ואמ' לו הודיעני נא את דרכיך, השיב לו אני אעביר כל טובי על פניך, ר"ל אעשה חפצך בזה. אך כששאל על ידיעתו מצד עצמותו, ואמ' לו הראני נא את כבודך, השיב לו ואמ' לו לא תוכל לראות את פני. ביאר לו בב' דרכים אלו כי הוא נגלה ואיפשר להשיגו מצד דרכיו ופעולותיו, והוא נסתר מצד עצמותו ואין כח באדם להשיגו. לפיכך כשאנו אומרים בא"י אמ"ה יש לכוין בו כי הוא ית' נגלה מצד פעולותיו, וכשאנו אומרים אקב"ו יש לכוין כי הוא ית' נסתר ונעלם מן ההשגה. והמשל על זה השמש, שהוא אחד משמשיו ומעשה ידיו, ואיפשר לו לאדם להשיגו מצד פעולותיו שהוא פועל בעולם השפל בחומר, במין האינושי שהוא מדבר, ובמין החיות שאינם מדברים, ובמין הצומח, וכן מצד אורו

וחומו, וכן כתיב (תהלים יט, ז) ואין נסתר מחמתו, ואם בא אדם להשיגו מצד עצמותו, ויסתכל בעצם אורו, יכהה מאור עיניו. והבן זה. ועיקר הברכה הוא שיזכור סמוך לחתימתה מעין הברכה, כמו מלך עוזר ומושיע ומגן בא"י מגן אברהם, וכמו ונאמן אתה להחיות מתים בא"י מחיה המתים. דאמ' ר' שמואל כל הברכות כולן צריך לומר מעין חתימתן סמוך לחתימתן. וחייב השומע לאחר שמברך לענות אחריו אמן. דתניא גדול העונה אמן יותר מן המברך. מפני שהעונה אמן הוא מזכיר שני שמות, שם של ארבע שהוא יהוה והשני אדני, שכך עולה בגימטריא אמ"ן תשעים ואחד, כמנין יהוה אדני, והמברך אינו מזכיר אלא שם אחד. ואחר הכל עונין אמן, חוץ מתינוקות של בית רבן, דתניא אחר הכל עונין אמן חוץ מאחר תינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד הן עוסקין. והני מילי בעידנא דקא מגמרי להו, אבל בעידנא דקא מיפטרי נפשייהו, עונין. והמברך לא יענה אמן אחר ברכותיו, אלא בברכה האחרונה או אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון. דתניא חדא כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח, ותניא אידך הרי זה בור. לא קשיא, הא בעונה אמן בבונה ירושלם, הא בעונה אמן בברכה אחרת. תניא המברך על הפירות ועל המצות ועונה אמן אחר עצמו, הרי זה דרך בורות, מפני שמפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. ואם העונה עצמו אמן אחר עצמו מגונה מפני שמפסיק, כ"ש המפסיק בשיחה אחרת. וכן המברך על התורה לא יפסיק בין הברכות ובין הקריאה. ואסור לאדם לברך על אחת מכל הברכות כשהוא ערום, עד שיכסה את ערותו.

המברך ברכה מן הברכות ויצא ידי חובתו, יכול לברך פעם אחרת להוציא אחרים ידי חובתן, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאין מוציא לאחרים ידי חובתן. אלא אם הסכימו לאכול ביחד, אחד מברך המוציא ומוציא לאחרים ידי חובתן, וכן ביין. ואם היסבו וקדם אחד מהן ובירך לעצמו, שוב אינו מברך להוציא לאחרים ידי חובתן, הואיל ולא נתכוין מתחלה אלא להוציא את עצמו בלבד. ובברכת הנהנין, אם אין באותה הנאה מצוה, אינו מוציא לאחרים ידי חובתן, אבל אם באותה הנאה מצוה, כגון אכילת מצה בליל הפסח, יכול להוציא לאחרים ידי חובתן. כדגרסי' במ' ראש השנה בפרק [ראוהו בית דין], כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא מוציא, ואם יצא אינו מוציא. אבל [ברכת] הלחם של מצה או ברכת היין של קדוש היום מהו, כיון דחובה היא, או דילמא ברכה לאו חובה היא, ת"ש אע"פ שיצא מוציא. המברך בכל לשון יצא, ובלבד שלא יגמגם, שנא' (תהלים עא, ח) ימלא פי תהלתך. ואם לא הוציא הברכה מפיו, אלא נתכוון בלבו, יצא. השומע ברכה מראש ועד סוף, ונתכוין השומע לצאת בה ידי חובתו, יצא, ואע"פ שלא ענה אמן. והשומע והמברך שוין לענין יציאת ידי חובה, ובלבד שיהא המברך חייב באותה ברכה. המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה מזכיר שם שמים לבטלה ועובר על לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואסור לענות אחריו אמן. לפיכך המסופק בברכה, אם ספק מברכין ספק אין מברכין, לא יברך פעם אחרת, אלא בברכת המזון או בברכה אחת מעין שלש שצריך לברך על כל אחד משבעת המינין, מפני שהברכה שלהן מן התורה, שנא' (דברים ח, י) ואכלת ושבעת.